

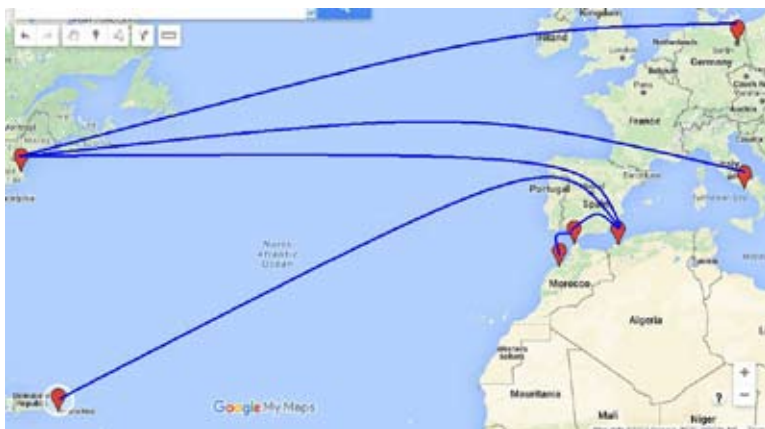
KONJUNKTURA IDEOLOGICKY PODVRATNÉ HUDBY V POVÁLEČNÉ EVROPĚ: DRAMATICKÝ SLED PŘÍČIN A NÁSLEDKŮ NA ČASOVÉ OSE 20. STOLETÍ

Petr Dorůžka

V následujícím textu budeme cestovat jak v časové ose 20. století, tak mezi zeměmi a kontinenty po trase, kterou ukazuje přiložená mapa.

Když Hitler vyvolal druhou světovou válku, represe, násilí a křivdy se promítly i do hudby – jazz i židovská kultura získaly v Německu punc podvratného umění. Je tedy zjevným paradoxem, že navzdory nacistickým snahám tyto „rasově méněcenné“ trendy vymazat, nastartovalo poválečné období sérii procesů, které pomohly zmíněné žánry rozvinout. Tento domino efekt probíhal několik dekád a trvá dodnes. Vzhledem k tomu, že vývoj jazzu je dobře zmapován, v následujícím textu se soustředím především na židovskou hudbu.

Její vývoj ve 20. století lze sledovat v kontextu historicky pevně určených kulís diaspory. Patřily sem bary či kabarety severní

Plakát filmu *Casablanca*

Afriky, později to byly první klezmerbandy (tj kapely navazující na židovskou hudbu Východní Evropy) vznikající na univerzitách ve Spojených státech amerických. Do vývoje zasáhly i jevy na první pohled s hudbou nesouvisející, jako třeba americké vojenské základny na území poválečné Evropy. A konjunkturou prošly i další žánry, represivními režimy označované za méněcenné či podvrtné: berberská hudba v Maroku či americká country hudba v totalitním Československu.

Casablanca a Tanger

Je zajímavé, že předloha jedné z těchto historických kulis se zrodila ve světě filmové klasiky. Roku 1942 přišel do světových kin film *Casablanca*. Stejnomený přístav a turistické letovisko na atlantickém pobřeží Maroka se za druhé světové války stalo jak přestupní stanicí těch, kdo z Evropy utíkali před Hitlerem, tak i křížovatkou tajných služeb. Film patří dodnes k nejoblíbenějším dílům americké kinematografie. Hlavní hrdina, jehož hraje Humphrey Bogart, řídí kavárnu Rick's Café.¹ Ta se stane útočištěm uprchlíků shánějících výstupní vízum, které by jim umožnilo

1. "Casablanca (film).“ *Wikipedia. The Free Encyclopedia* [online] [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <[https://en.wikipedia.org/wiki/Casablanca_\(film\)>](https://en.wikipedia.org/wiki/Casablanca_(film)>).

*Film Casablanca:
pianista Sam v podání
Dooley Wilsona (1886–1953)*

nasednout na loď do Ameriky. Jedním z nich je československý odbojář, jemuž autor příběhu přídělil pro Američany východoevropsky znějící, ale ve skutečnosti maďarské jméno Victor Laszlo. Hudbu v Rickyho kavárně obstarává černošský pianista Sam v podání herce a zpěváka Dooley Wilsona, o patnáct let staršího než Luis Armstrong.² Právě v Rickyho fiktivním podniku se zrodil okřídlený a dodnes používaný slogan „*Play it again, Sam*“, který si například v 80. letech, ve zlaté éře rockové alternativy, přivlastnil jako značku nezávislý vydavatel.³

Rickyho bar, teritorium na rozhraní dvou světů a v obecnějším smyslu oáza, do níž se stahují zvědaví návštěvníci z Evropy, aby zde ochutnávali plody zcela odlišné kultury, je paralelou pro jiné podniky, které výrazně zasáhly do hudebního vývoje. Jedním z nich byl restaurant Tisíc a jedna noc (1001 Nights), který vznikl – podobně jako Rickyho bar – na atlantickém pobřeží Maroka,

2. I když na první pohled neměli oba umělci nic společného, v širším kontextu patřili do éry nejstarší generace černošských entertainerů, které spojoval úslužný až lehce servilní vztah k bělošskému publiku. Pozdější generace už reprezentovala plně sebevědomý a nekompromisní postoj reflektovaný i hudební výpovědí (be-bop, free jazz).
3. „PIAS Recordings.“ Wikipedia. The Free Encyclopedia [online] [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/PIAS_Recordings>.

*Hudba Maroka:
sampler archivních nahrávek
Paula Bowlese*

v přístavu Tanger.⁴ Ten byl do roku 1956 „mezinárodní zónou“, svobodným městem pod správou několika západoevropských zemí. Jevy jinde kriminalizované (užívání narkotik, homosexualita) zde byly mnohem více tolerovány. V levném tangerském hotelu napsal v polovině 50. let kultovní americký spisovatel William S. Burroughs (1914–1997) svůj věhlasný a kontroverzní román *Nahý oběd*. Pokud jste nějakou Burroughsovu knížku četli, možná si vybavujete termín „Interzone“ – tedy označení pro svobodnou mezinárodní zónu.

Burroughs ale nebyl prvním americkým umělcem, jehož přitahovalo Maroko. Už v 30. letech Tanger navštívil (a později se tu usadil) Paul Bowles⁵ (1910–1999), spisovatel, který se narodil v New Yorku a ve dvaceti letech odjel studovat hudbu do Evropy, kde se mimo jiné setkal s Bélou Bartókem. Ten sbíral lidové melodie v Transylvánii – a Bowles později podobným způsobem zmapoval hudební tradice Maroka. S jeho terénními nahrávkami se dodnes setkáváme na hudebních nosičích věnovaných marocké hudbě.

4. „Paul Bowles: Literary Friends. Part Three.“ *PaulBowles.org* [online] 2015 [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <<http://www.paulbowles.org/photoslit3.html>>.
5. „Paul Bowles.“ *Wikipedia. The Free Encyclopedia* [online] [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Bowles>.

*Bachir Attar z marocké Jajouky
s píšťalou raita*

Poslední z nich vyšel počátkem roku 2016 jako komplet čtyř CD vydaný nakladatelstvím Dust-To-Digital Records (viz obrázek). Je zajímavé, že Paul Bowles se často potýkal s odporem místních úřadů: „*Nově ustavená marocká vláda neměla žádný zájem na tom, aby někdo, kdo není muslim, v Maroku cokoli natáčel. Když jsem projevil zájem o hudbu berberského obyvatelstva, velmi je to znepokojilo. Považovali ji za hudbu divochů, a pokud by ji měli slyšet lidé ze Západu, brali by to jako ostudu.*“ (Chandarlapaty 2014: 60–62; Lawrence – Barnwell 1995: 9).

Paul Bowles svou tvorbou i postojem předznamenal pozdější hnutí Beat Generation, k jehož nejznámějším příslušníkům patřili básník Allan Ginsberg či novelista Jack Kerouac. V Tangeru tehdy žil ještě další umělec, a sice anglický básník a malíř Brion Gysin (1916–1986), který si tam otevřel dříve zmíněnou restauraci Tisíc a jedna noc a jako muzikanty si najal kapelu, jejíž album se později stalo mezníkem fenoménu dnes známého jako world music.⁶ Byli to píšťci z Jajouky, jimž Burroughs přezdíval „čtyři

6. „Paul Bowles: Literary Friends. Part Three.“ *PaulBowles.org* [online] 2015 [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <<http://www.paulbowles.org/photoslit3.html>>.

tisíce let starý rock and roll band“ (Lawrence – Barnwell 1995). Jejich hudba skutečně sahá do dob dávno před křesťanstvím i islámem a souvisí s původně pohanskými jarními rituály, které měly zajišťovat úrodu. Byli to potomci muzikantů, kteří po řadu generací hráli pro marockého sultána, ale na rozdíl od ostatních poddaných měli privilegia. Hráli hudbu, která – podobně jako jiné rituální styly – dokáže posluchače přivést do transu.

Západní svět se o pištcích dozvěděl díky jednomu z původních členů Rolling Stones, kytaristovi Brianu Jonesovi, který s nimi natočil album. Později skupinu vyhledávali hippies, rockeři i jazzmani. Brian Jones patřil – podobně jako Jim Morrison, Jimi Hendrix či Janis Joplin – k hudebníkům, kteří za náročný životní styl 60. let draze zaplatili. Potýkal se s drogovým návykem a rok po návratu z Maroka se utopil ve svém domácím bazénu, zřejmě po nějakém velmi náročném večírku.⁷

Maurice el Medioni, spojenecké základny a bubeníci z Portorika

Podobně kosmopolitním městem jako marocký přístav Tanger byl před druhou světovou válkou Oran na středomořském pobřeží Alžírsko. Ve 20. letech vládla v Oranu podobná multikulturní atmosféra jako v tangerské interzóně – město se tehdy skládalo ze čtyř částí: arabské, židovské, španělské a francouzské. Existence francouzské čtvrti logicky vyplývala z faktu, že Alžírsko bylo francouzskou kolonií, se Španělskem spojovaly Oran námořní linky a později španělskou komunitu posílila migrační vlna v době španělské občanské války. Velká část židovského obyvatelstva zde žila od vyhnání ze Španělska roku 1492, kdy Isabela Kastilská a Ferdinand Aragonský nařídili násilný odsun všech muslimů a židů, kteří odmítli konvertovat na křesťanství.

A právě v židovské čtvrti Tangeru byl ve 20. století hudební kabaret, který podobně jako restaurant Tisíc a jedna noc vstoupil do

7. „Brian Jones.“ *Wikipedia. The Free Encyclopedia* [online] [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Brian_Jones#Death>.

Maurice el Medioni s ansámblem (1950)

hudební historie. Jeho majitelem byl Saoud El Medioni,⁸ kapelník a skladatel, k jehož žačkám patřila např. slepá židovská zpěvačka Reinette l'Oranaise – Královnička z Oranu. Medioni chtěl jako hudebník proniknout do Francie, v Paříži si koupil bar a chtěl, aby tam Reinette vystupovala. Ona se však kvůli podnebí vrátila do Oranu, což jí zachránilo život. Medioni v Paříži zůstal, a když tam přišli Němci, chtěl se vrátit, aby ho jako Žida nechtyli. Odjel do Marseille a čekal na loď do Oranu. Ale němečtí vojáci byli i tam a Medioni roku 1943 zahynul v polském koncentračním táboře.

Pro Francouze bylo Alžírsko v době druhé světové války něčím jako v téže době Anglie pro Československo – v hlavním městě Alžíru sídlila exilová vláda, v Oranu coby strategickém středomořském přístavu mělo základnu spojenecké námořnictvo,

8. „Messaoud El Mediouni.“ *Wikipedia. The Free Encyclopedia* [online] [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Messaoud_El_Mediouni>. Srov. též Dorůžka 2007.

jehož součástí byli námořníci z Portorika, kteří byli mistrovskými hráči na latinskoamerické perkuse. Saoud El Medioni měl synovce jménem Maurice, který se později stal slavným pianistou. Jeho setkání s hudebníky z Portorika vyústilo v ojedinělou fúzi severoafrické hudby a kubánské rumbly. Maurice el Medioni je příkladem zcela unikátního stylového pramínku židovské hudby, dodnes je aktivní a žije v Izraeli.

Americký jazz i country v Evropě

Když válka skončila, Evropa procházela sérií změn, americké jednotky získaly trvalé základny na území poraženého Německa a rozhlasová síť AFN šířila v Evropě nejen jazz, ale třeba i country, díky níž vzniklo v Německu silné country hnutí označované jako „Sauerkraut Cowboys“ (Gruber 2004). V mnohém bylo podobné československému country hnutí, které ovšem mělo jinou motivaci. V Československu měly americké žánry – včetně jazzu a country (Gruber 2005) – navíc i symbolickou úlohu coby protiváha režimem vnučované kultury Sovětského svazu a zemí východního bloku. A je tedy docela logické, že tyto západní styly označovala komunistická totalita za úpadkovou a podvratnou hudbu.

V Itálii se jazzovým epicentrem stala americká námořní základna v Neapoli a vliv americké kultury pomohl zformovat tvorbu celé generace italských jazzmanů, včetně dodnes aktivního saxofonisty Enzo Avitabile.⁹

Klezmer: od revivalu v USA zpět do Evropy

Posledním příkladem stylů, které represivní režimy označovaly za podvratné, ale jejichž rozvoj druhá polovina 20. století překvapivě urychlila, je klezmer – židovská hudba východní Evropy, která prošla intenzivním revivalem ve Spojených státech amerických. Nejednalo se jen o poválečný vývoj: židé utíkali

9. „Enzo Avitabile.“ *Wikipedia. The Free Encyclopedia* [online] [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Enzo_Avitabile>.

*Vinylové LP Klezmer
Conservatory Band (1981)*

do Ameriky od 19. století před pogromy i kvůli bídě. George Gershwin byl potomkem židovských přistěhovalců, stejně jako swingový klarinetista Benny Goodman. V 70. letech 20. století se ale židovské kořeny vracejí v mnohem autentičtější formě. Historie skupiny Klezmatics je dostatečně známá, a proto ji není třeba zde popisovat. Zajímavá je ale odpověď na následující otázku: Proč se všechny ty klezmerbandy objevily až v posledních zhruba třiceti letech, a ne dříve? Odpověď mi pomohl najít Alan Bern, člen jedné z vůbec prvních skupin žánru, Klezmer Conservatory Band z Bostonu, která existovala už od roku 1980. Když byl před časem v Praze, vysvětlil mi typickou historii židovských přistěhovalců (Dorůžka 2015).¹⁰ První generace byla silně zatížena původní kulturou a nemluvila dobře anglicky, což vnímala jako brzdu a snažila se své děti, tedy druhou generaci,

10. „Brave Old World.“ *Wikipedia. The Free Encyclopedia* [online] [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Brave_Old_World>.

YSW
Yiddish Summer Weimar

Workshops Events Festival Week About YSW Overview

Yiddish Summer Weimar 2016

Home

- About YSW
- History
- Philosophy
- Recognition
- Artists
- YSW Team
- Partners & Sponsors

Alan Bern (USA/D; artistic director, piano, accordion)

Webové stránky letní školy Yiddish Summer ve Výmáru (<http://yiddishsummer.eu/>)

tohoto handicapu zbavit. Když se lidem z druhé generace podařilo úspěšně prosadit v prosperujících poválečných Spojených státech amerických, začali hledat své kořeny. A konkrétně Alan Bern došel k tomu, že vyměnil klavír za akordeon, přestěhoval se do Berlína a ve Výmáru teď vede každoroční letní školu Yiddish Summer, věnovanou nejen hudbě, ale celé kultuře spojené s jazykem jidiš.

***

I když zde popsané příběhy se odehrávaly v rozmezí jediného století, je z nich dobře zřejmé, jak silnou roli hrála v hudebních dějinách migrace, ať už dobrovolná či vynucená, jak snadné a nebezpečné je využívat či potlačovat hudbu z politických důvodů, a jak jsou vlastně všechny ty mocenské zásahy kontraproduktivní. V delším časovém horizontu je to totiž vždy umění, které nad politickým násilím zvítězí.

Literatura:

- DORUŽKA, Petr 2007: Maurice el Medioni a židovská hudba Alžiru. *Rock & Pop* 7, č. 12, s. 97. Dostupné také z: <<http://www.doruzka.com/index.php/alzirsky-pianista-bori-hranice/>> [cit. 30. 7. 2016].
- DORUŽKA, Petr 2015: Alan Bern. *Rock & Pop* 26, č. 11, s. 97. Dostupné také z: <<http://www.doruzka.com/index.php/alan-bern/>> [cit. 30. 7. 2016].
- GRUBER, Ruth Ellen 2004: „Deep in the Heart of Bavaria.“ *The New York Times* [online] 11. 4. [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2004/04/11/travel/deep-in-the-heart-of-bavaria.html?pagewanted=all&src=pm&_r=0>.
- GRUBER, Ruth Ellen 2005: „Czechs Take Bluegrass and Make it Their Own.“ *The New York Times* [online] 7. 4. [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <<http://www.nytimes.com/2005/07/04/arts/music/czechs-take-bluegrass-and-make-it-their-own.html>>.
- CHANDARLAPATY, Raj 2014: *Re-creating Paul Bowles, the Other, and the Imagination: Music, Film, and Photography*. Lexington Books. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=j19IBQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summmary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>. [cit. 30. 7. 2016].
- LAWRENCE, Bill – BARNWELL, Randall 1995: *Morocco Crossroads of Time*. Booklet k CD. Ellipsis Art.

Internetové zdroje:

- „Brave Old World.“ *Wikipedia. The Free Encyclopedia* [online] [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Brave_Old_World>.
- „Brian Jones.“ *Wikipedia. The Free Encyclopedia* [online] [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Brian_Jones#Death>.
- „Casablanca (film).“ *Wikipedia. The Free Encyclopedia* [online] [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <[https://en.wikipedia.org/wiki/Casablanca_\(film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Casablanca_(film))>.
- „Enzo Avitabile.“ *Wikipedia. The Free Encyclopedia* [online] [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Enzo_Avitabile>.
- „Messaoud El Mediouni.“ *Wikipedia. The Free Encyclopedia* [online] [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Messaoud_El_Mediouni>.
- „Paul Bowles: Literary Friends. Part Three.“ *PaulBowles.org* [online] 2015 [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <<http://www.paulbowles.org/photoslit3.html>>.
- „Paul Bowles.“ *Wikipedia. The Free Encyclopedia* [online] [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Bowles>.
- „PIAS Recordings.“ *Wikipedia. The Free Encyclopedia* [online] [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/PIAS_Recordings>.

The Boom of Ideologically Subversive Music in the Post-war Europe: A dramatic succession of causes and consequences on the 20th century time axis

When Hitler started WWII, jazz and Jewish culture gained the label of subversive art in Germany. Despite the effort of the Nazis to delete these “racially inferior” trends, both jazz and Jewish music had a strong after-war boom, and interfered with other genres. This long-lasting process can be observed within the context of historically solid defined props. The most famous one, although fictitious, is Ricky’s Bar from the Casablanca movie, whose real parallel has become a cabaret in Algerian harbour Oran, where Jewish pianist Maurice el Medioni started his career. There he met jazz musicians from Puerto Rico, who served there as part of the Allied army, and the encounter resulted in a unique fusion of North African music and Cuban rumba. When American bases were established in post-war Europe, the AFN broadcasting network spread not only jazz in Germany, but country music as well. In Italy, an American base in Napoli became a jazz centre, and the influence of American culture helped form the creation of a generation of Italian jazz musicians, including Enzo Avitabile, who has been active till now. The boom reached Jewish culture as well: it was temporarily deleted from Europe by the holocaust, but it was revived in the USA in klezmer bands, and in the last few decades it has been returning to Europe.

Key words: Music and ideology; Klezmer music; Morocco; jazz; country music; the beat generation.